

Sportgeschiedenis over de grens

Daniël Rewijk

In deze rubriek wordt aandacht besteed aan het sport-historisch onderzoek dat buiten Nederland gedaan wordt. Door te bekijken welke thema's in de recente internationale vaktijdschriften worden behandeld en van welke theorieën en methoden bij het onderzoek gebruik wordt gemaakt, houden we in de Nederlandse sportgeschiedenis een open venster.

Vrouwensport en het IOC in het interbellum

In het vorige nummer van *De Sportwereld*, stond een bijdrage van Koos Steendijk-Kuypers over het al of niet toestaan van de 800 meter hardlopen als wedstrijdnummer voor vrouwen. In het meest recente nummer van *The international journal of the history of sport* (november 2006) schrijven de Franse historici Florence Carpentier en Jean Pierre Lefèvre over de opname van vrouwen in de Olympische beweging. Onder de titel 'The modern Olympic movement, women's sport and the social order during the inter-war period' onderzoeken zij de reactie van het Internationaal Olympisch Comité op de eerste pleidooien voor geregelde vrouwelijke deelname aan de Olympische Spelen. De auteurs bestempelen het IOC als 'een werktuig tot propaganda en verspreiding van Europese, aristocratische en mannelijke waarden.' (p.1112, vertaling D.R.)

Pierre de Coubertin, de *rénovateur* van de Olympische Spelen had twee zwaarwegende bezwaren tegen vrouwensport: 1. Vrouwen waren biologisch ongeschikt voor sport. 2. Het optreden van sportief, dus licht geklede vrouwen zou de mannelijke zinnen prikkelen en afleiden van de hoofdzaak: sport. Toch waren er vanaf 1900 vrouwen die aan de Spelen deelnamen. Dat kwam omdat niet het IOC, maar de organiserende comités het programma bepaalden. Het aantal Olympische vrouwen bleef evenwel miniem. Aan het eind van de Eerste Wereldoorlog waren in Frankrijk de eerste atletiekkampioenschappen voor vrouwen gehouden. De aanvoerster van de Franse atletes, Alice Milliat, voorzitter van de *Fédération des Sociétés Féminines Sportives de France* (FSFSF), vroeg Pierre de Coubertin op de Spelen van 1920 in Antwerpen plaats te bieden aan vrouwenatletiek. Dit verzoek werd afgewezen en Milliat was gedwongen uit te wijken naar een eigen toernooi. In 1921 vonden in Monte Carlo internationale atletiekwedstrijden voor vrouwen plaats, met deelname uit Frankrijk, Engeland, Italië, Noorwegen en

Zweden. Het toernooi was een succes, met goede publieke belangstelling en aandacht in de pers. Kort na het toernooi werd een internationale vrouwensportfederatie opgericht, de FSFI.

De autonome positie van de vrouwensport en het succes van de "wereldvrouwenspelen", maakte vooral Sigfried Edström, IOC-lid en voorzitter van de internationale Atletiekfederatie (IAAF) nerveus. Hij zag de onaantastbare mannelijke machtspositie in gevaar komen en daarmee de "Europese, aristocratische en mannelijke waarden." Er dreigde een ernstige verstoring van de heersende sociale verhoudingen. Om de FSFI wind uit de zeilen te nemen, begon hij een lobby bij zijn collega-IOC leden, voor een beperkt atletiekprogramma voor vrouwen op de Olympische Spelen van 1928. Alice Milliat protesteerde fel tegen deze lobby, want zij wilde een volledige opname in het Olympisch programma of helemaal niets. Ze had echter geen middelen om een alternatief te bieden voor het akkoord tussen IAAF en IOC en kwam met haar Vrouwenspelen buitenspel te staan. De FSFI werd tijdens de Spelen van 1936 in Berlijn ontbonden. De vrouwensport was onder controle gebracht bij organisaties waarin mannen de dienst uitmaakten. Edström schreef in 1935 aan zijn vriend Avery Brundage: 'Ik veronderstel dat je de problemen kent die Mme Milliat's Federatie ons heeft bezorgd, we hebben er geen enkel belang bij haar te steunen. We zien haar [d.w.z. de federatie, D.R.] het liefst van de aardbodem verdwijnen.' (p. 1122)

Canada's National Passtime

Het meinummer van *Sport history review* was een themanummer over ijshockey, de Canadese nationale sport. Een sport die normaal in de periferie van m'n interessegebied ligt, maar het bevatte een prachtig en origineel artikel. In 'Timelessness and Historicity of *The Game* in Ken Dryden's book *The Game*' neemt Don Morrow (verbonden aan de University of Western Ontario) *The Game* (1983) van de Canadese ijshockeylende en liberale politicus Ken Dryden onder de loep. Dryden beschrijft in het boek niet het verloop van zijn carrière, maar gaat op zoek naar de kern van het spel. *The Game* gaat volgens Morrow over het spel als primaire menselijke impuls, zoals ook Huizinga het beschreef in *Homo Ludens* (1938). Dryden beschrijft de

universele spelbehoefte, door naar de aard en betekenis van zijn individuele beleving van het ijshockey te zoeken. Morrow noemt het in zijn associatief gevormde betoog, de opvolger van Jack London's roman *The Game*. 'Net als Dryden zocht London naar de betekenis van de sport waar hij van hield, *the game*, zoals hij het waarnam.' (p. 56) Morrow associeert *The Game* ook met het spel-element dat Herman Hesse in zijn roman *Het kralenspel* (of *Magister Ludi*) oproept. De relevantie van die verwijzing werd me niet zonder meer helder.

Dryden is zich in zijn boek steeds bewust van de vervoering en begeestering die het spel-idee bij hem teweeg brengt. Het spel strekt zich uit van de aanloop naar een wedstrijd, tot de ontspanning en voldoening in de uren (of dagen) erna. Het spel wordt ook welhaast gepersonifieerd: 'voor hem leeft en ademt het.' (p. 60) Het spel is weliswaar verheven boven ogenschijnlijke aantasting door commercialisering en glamourisering, maar onttrekt zich niet geheel aan invloeden van buitenaf. Het ijshockey krijgt een ander karakter door de verhuizing van het spel van rivieren en meren, naar

Ken Dryden

ook door systematische en rigide spelopvattingen van coaches. Gelukkig zijn er *magister ludi*, die het spel kunnen herscheppen; in het voetbal mensen als Maradona en meest recentelijk Ronaldinho. Dryden is in staat heel precies en puur te beschrijven wat zijn lichaam doet in een spelsituatie: 'een hand die een puck of bal kan vinden, zeker en smetteloos, elke keer weer.' (p.61) Ook verwoord hij exact wat het spel met zijn persoon doet. Hoe hij langzaam het gevoel krijgt het spel onder controle te hebben, anticiperend op de spel-situatie die zich voor hem ontvouwt. Morrows artikel is een zeldzaam voorbeeld van sportgeschiedenis waarin sport zelf centraal staat en het niet slechts een middel is om iets te zeggen over heel andere maatschappelijke verschijnselen.

Dat gebeurt wel in een ander artikel in hetzelfde nummer van *Sport history review*. De Fin Markku Jokisipilä (universiteit van Turku) schreef het artikel 'Maple Leaf, hammer and sickle: international ice hockey during the cold war'. Het is een beschrijving zonder betoog, waardoor het nogal stuurloos en willekeurig aandoet. Het stuk wordt verantwoord met een citaat uit de *Wall street journal* van 13 augustus 2003, dat in een geschiedschrijving van de koude oorlog, behalve "stingerraketten" en *star wars*, ijshockey geenszins mag ontbreken. Voor de Tweede Wereldoorlog was in Rusland bandy de nationale winterteamsport, maar dat voldeed niet aan de zucht naar internationaal prestige waardoor de Sovjetsport na de Tweede Wereldoorlog gedreven werd. Ijshockey werd rond 1970 de enige sport waarin de "amateurs" uit de Sovjet Unie zich met de professionals uit het Westen konden meten. In de jaren '70 kwam het tot een serie zware clashes tussen de agressieve, spijkerharde Canadese profs en de snelle technisch begaafde Sovjetijshockeyers. Het gebrek aan analytische benadering van zijn onderwerp uit Jokisipilä het sterkst in de lyrische beschrijving van de Canadese overwinning in de Summit Series van 1972 en de Amerikaanse Olympische titel in 1980 (*the miracle on ice*). Jokisipilä gaat ogenschijnlijk mee in de legendevorming en "overwinnaarsgeschiedenis" en verzuimt in te gaan op de vraag hoe de overwinningen van het Sovjetteam in even prestigieuze toernooien en wedstrijden werden verwerkt in Canada. Het is interessante materie, maar het verdient een meer afstandelijke, doordachte en complete benadering.

Amateurideologie of zwendel?

In Duitsland is grote consternatie ontstaan over het boek *Fußball unterm Hakenkreuz, der DFB zwischen Sport, Politik und Kommerz* (Frankfurt/New York 2005) van de jonge historicus Nils Havemann uit Bonn. In februari

van dit jaar werd Havemann aan de Schwabenakademie in Zuid-Duitsland onderworpen aan een tribunaal. Bij die gelegenheid werd hij door (sport)historici bestempeld als "junger Linkenfresser". In *Sportwissenschaft* (2006 nr. 1), een Duits tijdschrift voor allerlei vormen van wetenschappelijk onderzoek op sportgebied, werkt Havemann onder de titel 'Geld und Ideologie im Fußballsport der Weimarer Republik, nostalgische Erinnerungen' één van zijn centrale thesen uit. De gangbare opvatting over het Duitse voetbal in het interbellum, was dat het geleid werd door ideologisch gedreven burgermannen, wier amateurideaal al dicht tegen het nationaal-socialisme aan lag. Er was dus niet zoveel nodig om hen met de nazi's te laten samenwerken.

Havemann legt in een kraakhelder en overtuigend betoog uit dat de Duitse voetbalbestuurders niet door idealen, maar door een belastingwet werden gedreven. Zij maakten namelijk gebruik van een Pruisische wet die organisaties en instellingen van algemeen nut vrijstelde van vermakelijkheidsbelasting. Dit stelde de voetbalbond en clubs in staat hun steeds toenemende recettes uit kaartverkoop, volledig in eigen zak te houden. Voorwaarde om als instelling van algemeen nut te gelden, was dat geen van de betrokkenen persoonlijk inkomen eruit haalde. Goede spelers waren echter onmisbaar om veel toeschouwers te trekken en kregen onderhands toch goed betaald. Dit schijnamateurisme kon stevige strafrechtelijke consequenties hebben, zoals Schalke merkte in 1930. Het was dus van belang dat de voetbalwereld op goede voet stond met de overheid en zo kwam het dat de DFB met elke politieke wind mee waaide, ook met de nationaal-socialistische.

In een recensie van *Fußball unterm Hakenkreuz*, (*Sportwissenschaft*, 2006 nr. 2) schrijft Michael Kruger dat Havemann de geschiedschrijving van de sport in het Derde Rijk aan schematische en clichématige structuren onttrekt. Hij probeert recht te doen aan concrete, individuele gevallen waarbij hij oog heeft voor al die menselijke neigingen en eigenschappen 'als machtstreven, carrièredrang, zucht naar geldelijk gewin, gedachteloosheid, eigengerechtigheid, angst, afgunst, ideologisch fanatisme, *rücksichtslosigkeit*, brutaliteit, opportunisme, verlies van realiteitszin, egocentrisme, ijdelheid en onwetendheid.' (p. 200) De biografische schetsen van de sleutelpersonen uit deze periode in het Duitse voetbal, nemen een belangrijke plaats in het boek in. Vanuit de voornoemde gezichtspunten, wordt hun opstelling, van verzet, tot accommodatie en collaboratie, inzichtelijk gemaakt.